

ВИТОКИ ТА МЕТОДИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Назарій Волянський

аспірант кафедри радіомовлення і телебачення
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна
orcid.org/0009-0000-2714-1901
e-mail: nazar.volyanskiy@gmail.com

Анотація. У статті досліджено феномен сучасної російської пропаганди як ключового інструмента гібридної війни, розгорнутої Російською Федерацією проти України. Актуальність дослідження зумовлена тим, що саме інформаційна агресія стала передумовою відкритого військового вторгнення, а в умовах повномасштабної війни потужна пропагандистська машина продовжує підживлювати конфлікт, вимагаючи ефективних контрзаходів. Проаналізовано еволюцію російських пропагандистських стратегій, починаючи з радянської епохи, коли закладалися основи маніпулятивних технік і дезінформації. Підкреслено, що сучасний етап характеризується не лише збереженням старих підходів, а і їх суттєвою трансформацією та адаптацією до реалій цифрового інформаційного простору. Розглянуто ключові відмінності сучасної російської пропаганди, зокрема її багатоканальність, інтенсивність інформаційного потоку й безпрецедентну готовність до поширення відвертої брехні та напівправди. Особливу увагу приділено аналізу ключових ідеологем, що лежать в основі російської пропаганди, серед яких центральне місце посідає концепція «руського міру». Розкрито механізми її впровадження через маніпулювання історичними наративами, створення міфів про «братні народи» й заперечення самотійності української нації та державності.

Окремо проаналізовано інструментарій сучасної російської пропаганди. Підкреслено використання як традиційних засобів масової інформації (телебачення, радіо, друковані видання), так і новітніх цифрових платформ, включаючи соціальні мережі, інтернет-медіа й месенджери. Розглянуто специфіку застосування аудіовізуальних методів, таких як підміна об'єктів, фото- та кіномонтаж, спецефекти й комп'ютерна графіка для створення спотвореної картини реальності.

На основі аналізу зроблено висновок про безпрецедентний рівень цинізму, системності й технологічності сучасної російської пропаганди, яка становить серйозну загрозу не лише для України, а й для глобальної інформаційної безпеки.

Ключові слова: російська пропаганда, інформаційна війна, гібридна війна, дезінформація, маніпуляція, «руський мір», дегуманізація, комп'ютерна пропаганда, інформаційна безпека, Україна, Росія.

ORIGIN AND METHODS OF MODERN RUSSIAN PROPAGANDA

Nazarii Volianskyi

Postgraduate Student at the Department of Radio and Television
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0009-0000-2714-1901
e-mail: nazar.volyanskiy@gmail.com

Abstract. The article explores modern russian propaganda as a key instrument in the hybrid war launched by the russian federation against Ukraine. This study is timely because information aggression served as a precursor to the open military invasion, and in the context of full-scale war, a powerful propaganda machine continues to escalate the conflict, necessitating effective countermeasures. The author examines the evolution of russian propaganda strategies starting from the Soviet era, when the foundations of manipulative techniques and disinformation were established. It is noted that the current phase not only retains old approaches but also sees significant transformations and adaptations to the realities of the digital information space. Key

differences in modern russian propaganda are discussed, including its multichannel nature, the intensity of the information flow, and an unprecedented willingness to disseminate outright lies and half-truths. The article pays particular attention to the key ideological themes underpinning russian propaganda, with the concept of the "russian world" being central. The mechanisms employed to implement this concept include manipulating historical narratives, creating myths about "brotherly peoples", and denying the independence of the Ukrainian nation and its statehood.

Furthermore, the article analyzes the tools of modern russian propaganda, emphasizing the use of both traditional media (television, radio, print media) and newer digital platforms, which include social networks, online media, and messaging applications. The specifics of using audiovisual methods – such as the "presence effect", object substitution, photo and film editing, special effects, and computer graphics are examined to understand how they create a distorted perception of reality.

In conclusion, the author asserts that the unprecedented level of cynicism, systematic approach, and technological sophistication of modern russian propaganda poses a serious threat not only to Ukraine but also to global information security.

Key words: *russian propaganda, information warfare, hybrid war, disinformation, manipulation, "russian world", dehumanization, computer propaganda, information security, Ukraine, russia.*

Постановка проблеми. Увагу науковців зосереджено на дослідженні методів, форм та інструментів сучасної російської пропаганди, оскільки саме інформаційна війна була передумовою збройної війни, а на теперішній час військову агресію Росії в Україні посилює інформаційно-психологічна війна, зокрема потужна російська пропаганда, протидія якій надзвичайно важлива.

Питання пропаганди порушували в дослідженнях чимало науковців, починаючи від Першої світової війни. Інструменти й методи пропаганди змінювалися впродовж років. Особливості радянської пропаганди досліджують Б. Безпалько [1], Р. Горбик, Д. Дуцик, С. Шалайський [2], Р. Куцик [3], сучасну російську пропаганду аналізують В. Лизанчук [4; 5], Т. Кузьо [6], А. Міхнік [7], Н. Нечаєва-Юрійчук [8], М. Павлюх [9], Н. Свиначенко [10], Є. Федченко [11] та інші. Тема актуальна, охоплена увагою дослідників, однак досі немає ґрунтового аналізу методів сучасної путінської пропаганди в умовах повномасштабного вторгнення в Україну.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження – передумови, методи й інструменти сучасної російської пропаганди. Об'єкт дослідження – сучасна російська пропаганда в різних інформаційних каналах України й росії.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Повномасштабному військовому вторгненню російської федерації в Україну передувала потужна підготовка російських пропагандистів, метою якої було виправдати, прикрити й обґрунтувати свої

злочинні дії. Правдивою є думка Л. Бітмана, що «більшість спеціальних операцій є паразитами, які живляться з вразливих місць супротивника та прагнуть розпалити будь-яку його за давню хворобу, яка вже вразила його політичне життя» [12, с. 213]. Так завжди робила й продовжує робити російська пропаганда, користуючись внутрішніми конфліктами та слабкими місцями всередині країни. Теперішній російський підхід до пропаганди ґрунтується на радянських методах часів Холодної війни з наголосом на приховування слідів і на те, щоб спонукати ціль діяти в інтересах пропагандистів [2, с. 23]. З іншого боку, цей підхід розширює свої методики, що зумовлено характеристиками сучасного цифрового середовища. На відміну від часів Холодної війни, Росія залучає західні PR-компанії та створює платформи для вербування агентів впливу, що імітують публічну дипломатію. Активізуються старі й створюються нові російські закордонні медіа й організації. Також поширена практика купівлі західних медіа. Особлива увага приділяється Німеччині та Франції, де корупція й енергетичні угоди сприяють активним заходам.

Радянська пропаганда є історичним продовженням московських традицій політичної війни з ідейними елементами марксизму-ленінізму. Від 1960-х років вона була переосмислена як «активні заходи», що поєднали відкритий канал (офіційна «біла» пропаганда) і закритий канал (оперативна робота розвідки). Вона застосовувала потужні маніпулятивні та деструктивні методи, насамперед підробки, дезінформацію, відмивання

джерел і підказані висновки, водночас мобілізуючи незалежні «підставні» організації й агентів впливу. Ці риси зберігаються в російській пропаганді й сьогодні з ключовими відмінностями в тому, що Захід відкрив нові можливості впливу для Кремля після 1991 року й у новій медіаекосистемі, де соцмережі створюють інші можливості для комп'ютеризованої пропаганди тролів і ботів [2, с. 25].

На початку свого приходу до влади В. Путін відразу почав робити агресивні заявки. Так, під час виступу на I Всесвітньому конгресі співвітчизників 2001 року він заявив, що відтепер Росія опікуватиметься тими, хто через геополітичні трансформації XX століття опинився «за межами історичної Батьківщини», наголошуючи на тому, що Росія відновить свій авторитет і силу, тому повертатиме свої землі. Ця промова В. Путіна фактично запустила механізм пропаганди неоімперської державно-шовіністичної ідеології «русскій мір» [13, с. 47]. Ця ідеологія мала на меті переконати українське та російське суспільство, що Україна та Росія – братні народи; українці – це різновид росіян, які живуть в іншій державі й на іншій, сусідній, території; українці та росіяни мають спільну мову, культуру, історію (а отже, це один народ!); українців як нації та народу не існує; росіяни активно допомагають українцям вижити; росіяни та українці – це частина «руського міру», оскільки вони походять від київських князів [9, с. 1020].

Водночас оточення нового керівника поступово взяло контроль над засобами масової інформації, у яких поступово популяризували тезу, що саме В. Путін – це той лідер, який «відродить державну велич Росії» [13, с. 48]. Після Помаранчевої революції російські пропагандисти через телебачення почали поширювати тези, що в Україні «реінкарнується фашизм», вулицями міст ходять «бандерівці», котрі в найжахливіші способи принижують російськомовне населення. Російське політичне керівництво нав'язувало ідеологему «спільної історичної пам'яті» [13, с. 48]. Отже, російське населення не могло й не може критично мислити через постійний контроль з боку влади. Засоби масової комунікації допомагають владі тримати населення під постійним психологічним тиском і контролем [9, с. 1018]. Російські

ЗМК – найнебезпечніша аморальна структура у світовому інформаційно-гуманітарному просторі [5].

Російська федерація також намагалася впливати на поведінку інших держав за допомогою культурно-цивілізаційної, гуманітарно-наукової, зовнішньополітичної й іншої привабливості своєї країни, так званої мережевої системи суспільної дипломатії [13, с. 47].

Переписування історії стало ще одним пропагандистським ходом. Зокрема, пріоритетними стали дослідження історії Другої світової війни, сповнені міфів, що показували нікчемність ворога й оспівували «велич подвигу» радянського «народу-переможця» під умілим керівництвом комуністичних «вождів» [13, с. 49]. Глава уряду фактично повчас істориків, як потрібно писати історію. І, власне, через історію (тобто через спотворене уявлення про неї) намагається узаконити свої дії не лише всередині країни, а й на міжнародній арені. А Україну показує як бунтівну провінцію, що намагається вийти зі складу його уявної держави.

Ще одним інструментом пропаганди стає новий історичний кінематограф, у якому створюють героїчний образ радянського/російського «воїна-визволителя» й формують культ «лідера нації». Російський кінематограф формує у свідомості людей твердження, що насилля прийнятне, особливо коли ти «захищаєш» свої ідеали й переконання.

Окрім того, керуючись рекомендаціями Й. Геббельса, російські телеканали транслюють тематичні програми з «віщуваннями» Ванги й інших «провидців» про те, що держава, котра воюватиме проти Росії, її програє та зникне.

Окрім наведених вище фактів підготовки до повномасштабного вторгнення, дослідник російської пропаганди Л. Павлюх називає такі передумови та причини гібридної російсько-української війни: конфлікт щодо острова Тузла (2003 рік); газові конфлікти між «Нафтогаз України» та «Газпромом» (1993–2009 роки); низка державних угод (Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією); тісні економічні й торгові взаємовідносини; спільна історія тощо. Через кремлівське телебачення здійснюється пропаганда методом інформаційних хвиль [9, с. 1018].

Російська пропаганда активно використовувала також методику дегуманізації українців: соціальними мережами ширилися численні малюнки, фотоколажі, карикатури, на яких протестувальників, їхніх лідерів зображували у вигляді отари овець, зграї мавп тощо; «Майдан» = «западенці» = «бандерівці» = «фашизм», «бандерлоги», «фашистські упирі» тощо; дегуманізація української влади («хунта») й українського народу. Маніпулятивні стратегії пропагандистів «руського міра» базувалися на використанні лексем-ярликів «нацики», «нашисти», «укрнацики», «нацюки», «неонацисти» щодо всіх громадян України, які обстоювали суверенітет своєї держави й українську мову [13, с. 52]. Отже, основні напрями, методи, способи інформаційно-психологічного впливу Росії в гібридній війні такі: послаблення геополітичного значення України та її міжнародного іміджу; використання політики «керованого хаосу», дезінформація у великих масштабах і дестабілізація в країні; спекулювання на меншовагортості й вторинності українців, зменшення впливу української нації у світових міжнародних процесах, приниження національної гідності українців; спекулювання на питаннях мови [9, с. 1018].

Отже, напередодні повномасштабного вторгнення в Україну Росія активно застосовувала пропагандистські інструменти, що вже використовувалися раніше під час підготовки до інших військових конфліктів. Серед ключових методів були такі: спотворення історичних фактів; розроблення символіки, спрямованої на заохочення населення до насильства проти українців; дегуманізація українців.

Сучасна російська пропаганда, яку часто називають «путінською» або «рашизмом», вирізняється безпрецедентним рівнем брехливості, перевершуючи навіть відомі історичні приклади, такі як геббельсівська та радянська пропагандистські машини. Її особливістю є не лише використання наявних інформаційних приводів, а й активне їх створення різними методами. Влучне визначення рашизму, на думку О. Романчука, дав Дж. Дудаєв: «Рашизм – це особлива форма людиноненависницької ідеології, основана на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності й аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націона-

лізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи. Принцип дії – знищення всього та вся, тактика випаленої землі. Відрізняється шизофренічною формою манії світового панування. Володіючи рабською психологією, паразитує на хибній історії, на окупованих територіях і пригноблених народах. Рашизму притаманний постійний політичний, юридично-правовий та ідеологічний тероризм» [14, с. 7].

Сучасні російські комунікативні канали використовують такі методи пропаганди: «дозована інформація»; дезінформація в поєднанні з великим викривленням подій; подача припущень, особистих думок і вибіркової, корисної для пропагандиста факти; інформаційний рефреймінг; перекручування інформації та її подання «без коментарів»; технологія «25-го кадру», яка заборонена міжнародним законодавством; замовчування важливих подій [9, с. 1019]. Щоб виправдати свої дії, путінська пропаганда стверджує, що діяла в інтересах російськомовного населення України. Особливу роль у пропагандистській діяльності відіграють аудіовізуальні засоби, активно залучені російським телебаченням і популярними цифровими платформами. Серед ключових аудіовізуальних методів, що використовуються, можна виділити створення ілюзії присутності на місці подій, підміну реальних об'єктів сфабрикованими, маніпуляції з фото- та відеоматеріалами. Сучасні спецефекти й комп'ютерна графіка дають змогу електронним засобам масової комунікації поширювати будь-яку неправду інформацію.

Окрім того, путінська пропаганда використовує метод постійного нагнітання ситуації. Наприклад, російські ЗМІ постійно нагнітали ситуацію, повідомляючи, що Київ захоплений не лише націоналістами, а й «бандитами», «нацистами» й «фашистами» у результаті «державного перевороту» [9, с. 1020].

Дослідник російської пропаганди в російсько-українській гібридній війні В. Лизанчук подає популярні пропагандистські методи, які використовують російські медіа: метод великої брехні; метод 40 на 60; метод абсолютної очевидності; а також такі засоби: спрощення; замовчування; вигаданий факт; пряме коментування; напівправа [4]. Російська маніпулятивна пропаганда маскується різними формами інформаційності, яку

досить часто сприймають як об'єктивне повідомлення. Насправді така інформація у вузькому й широкому розумінні є сірою або чорною пропагандою, наснаженою деструктивністю [5, с. 190]. Російська інформаційно-психологічна пропаганда в сучасних умовах – це масовий гіпноз, сеанс колективної психотерапії [5, с. 191].

Є. Федченко, проаналізувавши 500 випадків дезінформації, викритих StopFake, визначив 18 основних наративних стереотипів у сучасній російській пропагандистській продукції. Багато з них демонструють спадкоємність із радянською риторикою часів Холодної війни, зокрема «Україна – американська змова», наратив фашизму й нав'язлива ідея про інфекції та біолабораторії. Щодо технік, то в обидва періоди застосовуються складні історії з окремими правдивими фактами. Є. Федченко вважає, що сучасна російська пропаганда виробляє набагато більше підробок, ніж у радянські часи [11, с. 150]. Російські інформаційні впливи структурує теорія рефлексивного контролю, за якою треба атакувати когнітивні фільтри аудиторії, щоб та добровільно ухвалювала сприятливі для Росії рішення на основі інформації, яку вона отримує від Росії [2]. Цифрові платформи підсилюють це різноманіття, оскільки дають змогу картографувати й мікротаргетувати такі особливості сприйняття аудиторії набагато ефективніше. Рефлексивний контроль не тільки не зник у російській політиці та безпековій спільноті, а й навіть поширився – твердження, що тепер звучить як пророцтво. «Інформаційна війна від таких акторів, як Китай чи Росія, навчилася зламувати західну систему формування громадської думки, використовуючи її фундаментальний принцип: ця система працює, доки існує якийсь базовий консенсус щодо засад, а його можна відносно легко підірвати» [2, с. 24]. Сучасна російська пропаганда, на думку дослідників, має дві характерні риси: багатоканальність, а також цинічну готовність поширювати як

часткову правду, так і відверту брехню (так звана «модель шлангу брехні»). Вона активно використовує сучасні психологічні дослідження. Ван Герпен виділяє три ключові компоненти: мімезис (імітація західної публічної дипломатії), ролбек (атака на західні ініціативи) й інновативність (нові методи інформаційної війни). На відміну від часів Холодної війни, Росія залучає західні PR-компанії та створює платформи для вербування агентів впливу, що імітують публічну дипломатію. Активізуються старі й створюються нові російські закордонні медіа й організації. Також поширена практика купівлі західних ЗМІ, комп'ютерна пропаганда використовує фейкові акаунти для тролінгу та поширення дезінформації, а також автоматизованих ботів.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Дослідження підтверджує, що сучасна російська пропаганда є складним і багатогранним явищем, яке еволюціонувало, увібравши радянські методи й адаптувавши їх до сучасних реалій цифрового світу. Інформаційна підготовка стала невід'ємною частиною агресивної зовнішньої політики Росії, передуючи та супроводжуючи її збройну агресію проти України. Ключовими елементами цієї пропаганди є маніпулювання історичною пам'яттю для обґрунтування імперських амбіцій, формування ідеологеми «русскій мір», послідовна дегуманізація українців. Особливу небезпеку становить використання комп'ютерних технологій для поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Таким чином, протидія потужній і цинічній російській пропаганді є ключовим завданням у захисті національних інтересів України й забезпеченні міжнародної інформаційної безпеки.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на виявлення нових методів російської пропаганди й розроблення ефективних стратегій протидії їй в умовах постійної еволюції інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько Б. Б. Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.) : дис. ... докт. філол. наук : спец. 032 «Історія та археологія» / Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2024. 238 с.
2. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. ГО «Український інститут медіа та комунікації». Київ, 2023. 66 с.

3. Куцук Р. Р. Інформаційна політика Російської імперської влади в українських губерніях Південно-Західного краю (1914–1917 рр.): методи та засоби реалізації : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 292 с.
4. Лизанчук В. Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в умовах нинішньої російсько-української війни. *Теле- та радіожурналістика*. 2018. Вип. 17. С. 22–51.
5. Лизанчук В. Інформаційно-психологічний пропагандистський двобій: маніпулятивний і просвітницький. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 1(49). С. 189–194.
6. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. URL: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/inshi-vydannya/kuzo-taras-viyna-putina-proty-ukrayiny-revoluciya-nacionalizm-i-kryminalitet>.
7. Міхнік А. Путінська пропаганда має фашистські риси. *День*. 2014. 17 травня.
8. Нечаєва-Юрійчук Н. Використання політичних стереотипів у пропаганді: від Першої світової війни до сучасних подій в Україні. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/239763>.
9. Павлюх М. В. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014–2022): міфи і риторика пропаганди. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6346/13382-1?inline=1>.
10. Свиначенко Н. О. Сучасна російська імперська пропаганда : згубний вплив для сьогодення українців. *Development trends in social science in the era of digitalization : Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. Р. 278–301.
11. Fedchenko Y. Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means. *Sõjateadlane: The Estonian Journal of Military Studies*. 2016. № 2. Р. 141–170. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/8.-Kremlin-Propaganda.pdf>.
12. Bittman L. Soviet Bloc 'Disinformation' and other 'Active Measures'. *Pfaltzgraff R.L., Ra'anan U., Milberg W. (eds). Intelligence Policy and National Security*. Palgrave Macmillan, London, 1981. https://doi.org/10.1007/978-1-349-05828-0_17.
13. Ільницький В., Старка В., Галів М. Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*. 2022. Ч. 5. С. 43. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_5_6.
14. Романчук Олег К. Рашизм – ракова пухлина для людства. Палата число «Z». *Універсум*. 2022. № 3–4. С. 6–15.

REFERENCES

1. Bezpalko, B. B. (2024). Radianska propahanda u shkolakh serednoi zahalnoi osvity Kyivskoi oblasti (1932–1941 rr.) [Soviet Propaganda in Secondary General Education Schools of Kyiv Region (1932–1941)]. *Dys. dokt. fil. za spetsialnistiu 032 Istorii ta arkhelohiia*. Kyivskiy stolychnyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].
2. Horbyk, R. (2023). Efektyvnist protydii rosiiskii dezinformatsii v Ukraini v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Effectiveness of Counteracting Russian Disinformation in Ukraine under the Conditions of Full-Scale War. Analytical Report]. *Analitichnyi zvit / Horbyk R., Dutsyk D., Shalaiskyi S. HO «Ukrainskyi instytut media ta komunikatsii»*. 66 s. [in Ukrainian].
3. Kutsyk, R. R. (2018). Informatsiina polityka Rosiiskoi imperskoi vlady vukrainskykh huberniiakh Pivdenno-Zakhidnoho kraiu (1914–1917 rr.): metody ta zasoby realizatsii [Information Policy of the Russian Imperial Authorities in the Ukrainian Governorates of the Southwestern Krai (1914–1917): Methods and Means of Implementation]. *Dys. kand. istor. n. za spetsialnistiu 07.00.01 istoriia Ukrainy*. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. 292 s. [in Ukrainian].
4. Lyzanchuk, V. (2018). Prosvitnytska i manipulyativna propahanda v umovakh nynishnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Educational and Manipulative Propaganda in the Context of the Current Russo-Ukrainian War]. *Tele-ta radiozhurnalistyka*. Vyp. 17. S. 22–51 [in Ukrainian].
5. Lyzanchuk, V. (2023). Informatsiino-psykhologichnyi propahandystskiy dvobii: manipulyativnyi i prosvitnytskyy [Information and Psychological Propaganda Duel: Manipulative and Educational]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, Vyp. 1(49). S. 189–194 [in Ukrainian].
6. Kuzo, T. Viina Putina proty Ukrainy. Revoliutsiia, natsionalizm i kryminalitet [Putin's War Against Ukraine. Revolution, Nationalism, and Criminality]. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/inshi-vydannya/kuzo-taras-viyna-putina-proty-ukrayiny-revoluciya-nacionalizm-i-kryminalitet> [in Ukrainian].
7. Mikhnik, A. (2014). Putinska propahanda maie fashystski rysy [Putin's Propaganda Has Fascist Features]. *Den*. 17 travnia [in Ukrainian].
8. Nechaieva-Yuriichuk, N. Vykorystannia politychnykh stereotypiv u propahandi: vid Pershoi svitovoi viiny do suchasnykh podii v Ukraini [The Use of Political Stereotypes in Propaganda: From the First viiny do suchasnykh podii v Ukraini].

- World War to Current Events in Ukraine]. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/239763> [in Ukrainian].
9. Pavliukh, M. V. Metody ta zasoby rosiisko-ukrainskoi informatsiinoi viiny (2014-2022): mify i rytoryka propahandy [Methods and Means of the Russo-Ukrainian Information War (2014-2022): Myths and Rhetoric of Propaganda]. Retrieved from: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6346/13382-1?inline=1> [in Ukrainian].
 10. Svyrenko, N. O. (2023). Suchasna rosiiska imperska propahanda : zghubnyi vplyv dlia sohodennia ukrainsiv [Modern Russian Imperial Propaganda: Pernicious Influence on the Present-Day Ukrainians]. *Development trends in social science in the era of digitalization : Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". P. 278–301 [in Ukrainian].
 11. Fedchenko, Y. (2016). Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means. *Sõjateadlane: The Estonian Journal of Military Studies*, (2). 141–170. Retrieved from: <https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/8.-Kremlin-Propaganda.pdf>.
 12. Bittman, L. (1981). Soviet Bloc 'Disinformation and other 'Active Measures. In: Pfaltzgraff, R.L., Raanan, U., Milberg, W. (eds) *Intelligence Policy and National Security*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-05828-0_17.
 13. Ilnytskyi, V. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukrainy [Russian Propaganda as an Element of Preparation for Armed Aggression Against Ukraine] / V. Ilnytskyi, V. Starka, M. Haliv. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Ch. 5. S. 43. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_5_6 [in Ukrainian].
 14. Romanchuk, Oleh K. (2022). Rashyzm – rakova pukhlyna dlia liudstva. Palata chyslo «Z» [Rashism – A Cancerous Tumor for Humanity. Ward Number «Z»]. *Universum*. №3-4. S. 6–15 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025

Дата прийняття статті: 28.04.2025

Опубліковано: 30.09.2025